

Коваль Л. М.,
д.е.н., доц., ректор Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту,
м. Хмельницький

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ КООПЕРАЦІЇ

***Анотація.** У статті визначено причини та проблеми, що сповільнюють розвиток малого підприємництва у сільській місцевості. Обґрунтовано необхідність розвитку інституту кооперації як визначальної форми підприємництва у сільській місцевості. Доведено, що сільськогосподарська кооперація дозволяє найбільш повно забезпечувати економічні та соціальні інтереси сільськогосподарських товаровиробників, дає змогу ефективно поєднувати виробництво продукції з продукуванням суспільних благ. Пропонується розробити і прийняти регіональні програми розвитку сільськогосподарських кооперативів, які б передбачали створення регіональних центрів науково-методичного супроводу розвитку кооперації та перепідготовку кадрів у вищих навчальних закладах.*

Ключові слова: мале підприємництво, ресурсний потенціал, сільськогосподарські кооперативи, інститут кооперації

Koval L. M.,
Doctor of Economics, Associate Professor, Rector of the Khmelnytskyi Cooperative Institute of Trade and Economics, Khmelnytskyi

RESOURCE POTENTIAL FOR DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE RURAL AREAS THROUGH THE INSTITUTE OF COOPERATION

***Abstract.** The article identifies the causes and problems that slow down the development of small entrepreneurship in rural areas. The necessity of development of the institute of cooperation as a defining form of entrepreneurship in rural areas is substantiated. It is proved that agricultural cooperation provides the most complete support of the economic and social interests of agricultural producers, makes it possible to effectively combine production of goods with public well-being. It is proposed to develop and accept regional programs for the development of agricultural cooperatives, which would include the establishment of regional centers for scientific and methodological support for the development of cooperation and retraining of staff in higher educational institutions.*

Key words: small entrepreneurship, resource potential, agricultural cooperatives, institute of cooperation

Постановка проблеми. Розвиток аграрної сфери визначено одним із пріоритетів сучасного державотворення України. В розпорядженні держави перебуває потужний ресурсний потенціал, який на фоні глобальної продовольчої кризи формує вагомі конкурентні переваги України у світовому просторі. Проте країна не використовує своїх можливостей, втрачаючи при цьому економічну та продовольчу безпеку. За такої ситуації очевидною стає необхідність глибоких перетворень у галузі.

В Україні триває побудова багатокладної змішаної економіки, яка базується на різних формах власності й господарювання. Реформування аграрного сектора економіки зумовило появу нових для України агроформувань ринково-підприємницького типу, становлення яких лише починається.

З урахуванням сучасних тенденцій організаційною основою розвитку аграрного сектора стає підприємництво і кооперація. Сприяння такій формі

підприємництва визначено одним із пріоритетних завдань держави, що зазначено у довгостроковій стратегії “Україна 2010”. Зокрема, визначено, що для досягнення стратегічної мети – виходу країни на траєкторію сталого розвитку - необхідно забезпечити зростання добробуту та якості життя для всіх верств сільського населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми аграрного бізнесу досліджуються науковцями ще з самого початку трансформаційних процесів, що зумовлено стрімким зростанням безробіття в сільській місцевості. Ці проблеми аналізували В. Апопій, В. Базилевич, В. Герасимчук, М. Долішній, С. Злупко, М. Кісіль, Ю. Краснов, О. Кундицький, Е. Лібанова, Ю. Лупенко, М. Малік, Ю. Маршавін, Т. Петрова, В. Півторак, М. Пітюлич та ін.

Постановка завдання. На початкових етапах вивчення проблематики науковці аналізували роботи зарубіжних авторів, що дало їм змогу ознайомитися з особливостями формування соціально-трудоких відносин за ринкових умов у сільській місцевості. На часі необхідність вирішення завдання поліпшення кількісних і якісних характеристик розвитку підприємництва в аграрному секторі. Виходячи з такої позиції, підприємництво через інститут кооперації є організаційною основою зростання добробуту та якості життя для всіх верств сільського населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств у нові агроформування ринкового типу, базовані на приватній власності, розпочалася у 1999 р. Однак процес формування нових виробничих структур на селі є недостатньо ефективним.

Активізація підприємницької діяльності в аграрній сфері сповільнена рядом проблем, найбільш гострими з яких є наступні:

1) адміністративні перешкоди, які пов'язані з процедурами реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, порядком їх створення і ліцензування, визначення податкового навантаження та соціальних зобов'язань;

2) скорочення внутрішнього попиту на продукти харчування, що зумовлене зменшенням реальних доходів населення, придбанням дешевої продукції, що обмежує дохідність підприємств, високими цінами на промислову продукцію, транспорт і енергоносії, низькою ціною робочої сили;

3) посилення поляризації соціально-економічно-го розвитку сільських територій;

4) зниження рівня соціального капіталу сільських громад;

5) відсутність державної програми розвитку не-сільськогосподарського підприємництва на селі;

6) недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення [1].

Також причинами гальмування розвитку кооперативів та їх скорочення загалом є недосконале законодавство. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" у сьогоденному вигляді досить звужує коло потенційних учасників ринку. Так, у виробничому кооперативі можуть брати участь тільки фізичні особи, кооперативи позбавлені права отримувати прибуток, оскільки тоді втрачають статус неприбуткової організації. Крім того, існуюче законодавство вводить штучний поділ кооперативів на виробничі та обслуговуючі. Проте, як стверджують експерти агроринку, кооперативи

мають перетворитись у товариства з обмеженою відповідальністю або зникнути. Обслуговуючі кооперативи – це майбутнє, інструмент, що може сприяти відродженню села та допомогти дрібним аграріям вийти на міжнародний ринок.

Спостерігається відсутність цілеспрямованої державної політики щодо фінансової допомоги аграрним кооперативам. У 2009 році було започатковано цільову державну програму підтримки кооперації на селі, що, у свою чергу, спричинило зростання кількості кооперативів одразу на 30%. Програма так і не була реалізована внаслідок зміни уряду, через що кількість кооперативів у 2010 році скоротилася з 1419 до 1401. Фінансова підтримка кооперативів відновилася у 2011 році. Її обсяг у 2013 році скоротився у 8,5 раз, що також спричинило хвилю закриття обслуговуючих кооперативів.

Недосконале законодавство та відсутність державної підтримки – не єдині перепони для розвитку аграрної кооперації в Україні. Мешканці сільської місцевості ставляться з великою обережністю до всіх добрих пропозицій, що отримують чи від європейських фондів, державних структур, агрохолдингів, чи інших компаній. Відсутність цілеспрямованої роботи місцевих органів влади з ініціативними людьми на селі як щодо початку власної справи, так і з навчання людей основам кооперації є не менш важливою проблемою, аніж недосконалість законодавства та складнощі з фінансуванням кооперативів.

Серйозною проблемою для України є те, що в аграрному секторі функціонує понад 60 потужних агрохолдингів, земельний фонд яких складає понад сотні тисяч га земель. Однак слід зазначити, що великі аграрні утворення продовжують виникати і стрімко розвиваються у всіх розвинених країнах світу. Так, у США на світовому ринку сільськогосподарської продукції 157 тис. ферм країни (8% від загальної кількості аграрних формувань) виробляє 73% продукції та одержує 78% чистого прибутку від загального прибутку всіх ферм, ще 10 років тому 29 тисяч найбільших формувань (1,3% від загальної кількості) створювало 47,5% товарної продукції [2].

Разом з тим, ефективність аграрного бізнесу в світі забезпечується кооперативною формою підприємництва. Це переконливо доводять дані табл. 1.

Показовою у цьому плані є Франція – тут на шлях кооперування свого часу стало більшість аграрних фірм, які створили відомий кооператив LeGrain Cooperative, членами котрого є 14 тис. виробників зерна. Нагромаджуючи великі партії зерна, кооператив збуває його як по території держави, так і за її межами за цінами, найбільш вигідними для фермерів.

Таблиця 1

Найбільші сільськогосподарські кооперативи у світі за обсягами товарообороту [5]

Назва кооперативу	Країна	Річний товарооборот, млн дол. США
NH NONGHYUP	Південна Корея	63,76
ZEN NOH	Японія	47,69
CHS INC	США	42,66
BAY WA	Німеччина	20,16
DAIRY FARMERS OF AMERICA	США	17,84

Широкого розвитку кооперативні форми підприємництва набули також у скандинавських країнах (через кооперативи тут збувається близько 80% сільськогосподарської продукції), в Нідерландах (65%), Іспанії (52%), США (кооперативними утвореннями продається і переробляється 82% молока, 60% м'яса, 40% фруктів) [3], ФРН (через кооперацію збувається 50-52% сільськогосподарської продукції, переробляється 53% овочів і фруктів) [3], Швеції, Данії, Норвегії, Нідерландах, Японії (у цих країнах кооперативами охоплено 100% виробників сільськогосподарської продукції) [4]. Широкого розвитку в світі набули також змішані форми кооперативних структур, які здійснюють постачальницьку і збутову діяльність (Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія та інші країни). Молочні кооперативи тут не лише переробляють продукцію, але й забезпечують своїх членів необхідним обладнанням; збутові кооперативи, що об'єднують спеціалізовані рослинницькі господарства, постачають фермерам насіння, засоби захисту рослин, мінеральні добрива тощо. Заслугує на увагу практика створення кооперативних форм міжгосподарського використання техніки – “машинні гуртки”, “машинні ринги” тощо. Такі кооперативи проводять закупівлю, зберігання, ремонт і спільну експлуатацію сільськогосподарської техніки (Бельгія, Нідерланди, Німеччина). Об'єднуючи практично всіх фермерів (Швеція, Фінляндія, Данія, Норвегія), кооперативи відіграють провідну роль в економічних зв'язках аграрного сектора з іншими галузями національного господарства. Це стосується як збуту сільськогосподарської продукції та її переробки, так і виробничого забезпечення, кредитування й обслуговування фермерських господарств [4].

Наведене переконливо доводить, що сільськогосподарська кооперація дозволяє найбільш повно забезпечувати економічні та соціальні інтереси сільськогосподарських товаровиробників, дає змогу ефективно поєднувати виробництво продукції з продукуванням суспільних благ. Кооперування є одним із найефективніших засобів виживання дрібних товаровиробників в умовах активного поширення великих агроформувань. Проте процес створення сільськогосподарських кооперативів в Україні практично призупинився. За даними Мінагрополітики, кількість виробничих сільськогосподарських кооперативів скоротилася з 1307 у 2012 році до 993 у 2016 році. З 1022 обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, зареєстрованих станом на 1 січня 2016 року, по факту працювало лише 613.

Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” визначив стратегічні напрями розвитку підприємництва та кооперації в сільському господарстві та в сільській місцевості на період до 2020 року [1]. Основними стратегічними цілями розвитку підприємництва на селі є: створення сприятливого середовища здійснення підприємницької діяльності на селі; розширення об'єктного та суб'єктного складу підприємництва та кооперації; формування підприємницьких та громадських об'єднань, спроможних забезпечити розвиток сільських громад

та сільських територій; забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва та кооперації на селі; реалізація соціальної місії виробничих кооперативів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Для успішного функціонування та розвитку сільськогосподарської кооперації необхідно розробити і прийняти регіональні програми розвитку сільськогосподарських кооперативів, які б передбачали створення регіональних центрів науково-методичного супроводу розвитку кооперації та перепідготовку кадрів у вищих навчальних закладах. Окрім цього, необхідне лобювання зі сторони об'єднаних територіальних громад щодо внесення змін до законодавчих актів у частині визначення статусу неприбуткових організацій та взаємовідносин держави і кооперативів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.]; [за ред. М. Й. Маліка]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.

2. Мельник Л. Ю. Класифікація аграрних господарств за критерієм площ землекористування / Л. Ю. Мельник // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2008. – №2. – С. 157-161.

3. A business owned by its members [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.co-operative.coop/media/news-releases?category=RNS>.

4. International Cooperative Alliance [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ica.coop/>.

5. Exploring The Co-operative Economy. REPORT 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://old.ica.coop/sites/default/files/WCM_2016.pdf?_ga.

REFERENCES

1. Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v sil's'komu hospodarstvi na period do 2020 roku, Yu. O. Lupenko, M. J. Malik, V. M. Zaiats' ta in. (2013), NNTs IAE, K., 50 s.

2. Mel'nyk, L. Yu. (2008), Klasyfikatsiia ahrarnykh hospodarstv za kryteriiem plosch zemlekorystuvannia, *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*, №2, s. 157-161.

3. A business owned by its members, available at: <https://www.co-operative.coop/media/news-releases?category=RNS>.

4. International Cooperative Alliance, available at: <https://ica.coop/>.

5. Exploring The Co-operative Economy. REPORT 2016, available at: http://old.ica.coop/sites/default/files/WCM_2016.pdf?_ga.